

پیامدهای پولشویی

و راهکارهای پیکار با آن در ایران

محمد حسن صبوری دیلمی*

سعیده شفیعی**

چکیده:

امروزه پولشویی^۱ یکی از بزهکاریهای بزرگ مالی در سطح جهان شمرده می شود و عبارت است از تبدیل یا جابه جا کردن يك دارایی، با هدف پنهان داشتن خاستگاه غیرقانونی آن، یا کمک به هر کس که با چنین جرایمی سروکار دارد. پولشویی، در سه گام روی می دهد: گام نخست، قطع هر گونه پیوند مستقیم جرم و پولی که از آن به دست آمده است؛ گام دوم، پنهان کردن جای پای پول برای جلوگیری از پیگرد قانونی؛ و گام سوم، بازگرداندن دوباره پول به بزهکار، به گونه ای که شیوه به دست آمدن و محل جغرافیایی آن شناخته نشود. یکی از دشواریهای مبارزه با پولشویی در اقتصاد ایران، ناشناخته ماندن پیامدها و آثار زیانبار این پدیده است که از اهمیت آن نزد شهروندان می کاهد. به سخن دیگر، این بزه، ناامنی و ترسی را که دیگر جرایم سازمان یافته در جامعه به بار می آورد، پدیدار نمی سازد و جامعه حساسیت چندانی در برابر آن نشان نمی دهد. در این نوشتار، پیامدهای پولشویی و روشهای رویارویی با آن بررسی شده است.

درآمد

می توان از پدیده پولشویی یاد کرد. پولشویی بعنوان يك بزه، در دهه ۱۹۸۰ بویژه در مورد درآمدهای برخاسته از قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان، مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفت. با وجود آسیبهای سنگینی که پولشویی به پیکره اقتصادی، اجتماعی و

جهانی شدن اقتصاد، بویژه در بازارهای سرمایه، در کنار سودمندبهایی که داشته، به برخی پدیدههای زیانبار در سامانههای اقتصادی دامن زده است که در میان آنها

* کارشناس ارشد اقتصاد

** کارشناس ارشد اقتصاد، کارشناس گروه مطالعات اقتصادی دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی، سازمان امور

مالیاتی کشور

نامشروع نتوانند پولهای خود را وارد سامانه بانکی و دادوستدهای بازرگانی قانونی کنند، این پولها برای آنان سودی دربر نخواهد داشت. از این رو، به روشهای گوناگون می‌کوشند درآمدهای نامشروع خود را قانونی نشان دهند که این روشها را پولشویی می‌خوانند.^۲

ریشه تاریخی اصطلاح پولشویی

برخی بر این باورند که ریشه اصطلاح پولشویی به مالکیت بر شبکه‌ای از رختشویخانه‌های ماشینی در ایالات متحده در دهه ۱۹۳۰ برمی‌گردد که برآمده از فعالیت گروههای مافیایی بود. برخی دیگر بر آنند که در آمریکا، در اوایل سده بیستم، گانگسترها و تبهکارانی که از راه دزدی و زورگیری درآمدهای کلان داشته‌اند، برای جابه‌جا کردن این پولها از کیسه‌هایی که در رختشویخانه به کار می‌رفته بهره می‌برده‌اند و این روش، رفته‌رفته باعث شده است به مجموعه کارهایی که برای پاک‌نمایی پول انجام می‌شود، پولشویی گفته شود. در برابر، کسانی بر آنند که علت به کارگیری این واژه آنست که پول سیاه یا غیر قانونی، در این جابه‌جاییها، شسته و تمیز می‌شود. به هر روی، پولشویی اصطلاح تازه‌ای است که نخستین بار در جریان رسوایی «واترگیت» در ۱۹۷۳ بر سر زبانها افتاد و در یک چارچوب حقوقی و قانونی، برای نخستین بار در ۱۹۸۲ در دادگاهی در آمریکا پیش کشیده شد و

فرهنگی يك جامعه می‌زند، هنوز همه ابعاد این پدیده به‌درستی در کشور شناخته شده نیست؛ به گونه‌ای که راهکارهای بیکار با این پدیده در بخش مالی، تعریفی روشن ندارد و در بازارهای سرمایه و پول، هنوز محدودیتی برای عاملان آن به اجرا در نیامده است. بررسیها نشان داده است که کشورهای رو به توسعه، بیشتر با خطر پولشویی روبه‌رویند، زیرا در این کشورها در سایه نارسایی نظارت دولت، به کارگیری روشهای غیرقانونی آسانتر است. این مسأله، ضرورت پژوهش در این زمینه را در ایران بیش از پیش نمایان می‌سازد.

این نوشتار سه بخش دارد: بخش نخست دربرگیرنده تعریف ساده پولشویی و مشکلات برآمده از آن است؛ در بخش دوم، به گامها و روشهای پولشویی پرداخته شده؛ و در بخش سوم راهکارهای رویارویی با آن بررسی شده است.

مفهوم پولشویی

در يك تعريف کلي «پولشویی» یا «پاک‌نمایی پول»، فرایندی است که در آن خاستگاه و ویژگیهای پول آلوده به‌دست آمده از دادوستدهای غیرقانونی، مانند خرید و فروش مواد مخدر، بزههای سازمان‌یافته، تروریسم و... دگرگون می‌شود و صورت قانونی به خود می‌گیرد. در ماده يك دستورالعمل اروپایی، مصوب مارس ۱۹۹۰، پدیده پولشویی چنین تعریف شده است: تبدیل یا جابه‌جا کردن يك دارایی، با هدف پنهان کردن سرچشمه غیر قانونی آن دارایی یا کمک به هر کس که با چنین بزههایی سروکار دارد.^۲

پولشویی، از بزهکارهای مالی است که پیشینه‌ای چندان دراز ندارد و به دنبال پیشرفت و نوآوریها در سامانه پولی و بانکی کشورها، پیچیدگی و گستردگی بیشتری پیدا کرده است. پولشویی را می‌توان این گونه توضیح داد: «درآمدهایی که از روشهای غیرقانونی مانند قاچاق مواد مخدر، شرط‌بندیهای نامرسم، فحشا و... به دست می‌آید، برای اینکه کاربرد پیدا کند، باید از هر راه ممکن، وارد چرخه دادوستدهای قانونی شود. به‌سختن دیگر، اگر دارندگان این درآمدهای

○ یکی از دشواریهای مبارزه با پولشویی در اقتصاد ایران، ناشناخته ماندن پیامدها و آثار زیانبار این پدیده است که از اهمیت آن نزد شهروندان می‌کاهد. به‌سختن دیگر، این بزه، ناامنی و ترس را که دیگر جرایم سازمان‌یافته در جامعه به بار می‌آورد، پدیدار نمی‌سازد و جامعه حساسیت چندانی در برابر آن نشان نمی‌دهد.

ایران، چنین است:

۱. خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی؛
 ۲. قاچاق کالا؛
 ۳. گریز از مالیات؛
 ۴. دادوستد بر پایه اطلاعات درون - سازمانی یا محرمانه؛
 ۵. زورگیری، ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری؛
 ۶. دزدی، آدمربایی، آدمکشی و جنایت؛
 ۷. قمار، ربا، فحشا.^۶
- در يك تقسیم بندی کلی، پولشویی را می توان به چهار دسته بخش کرد:

الف) پولشویی داخلی

دربگیرنده پولهای ناپاکی است که در سایه بزهکاری در يك کشور به دست می آید و در همان کشور شسته و به کار گرفته می شود.

ب) پولشویی خارج شونده (صادراتی)

دربگیرنده پولهای ناپاکی است که در سایه بزهکاری در يك کشور به دست می آید و در بیرون از مرزها پاك نمایی و برای کاربری دوباره به کشور بازگردانده و مصرف می شود.

پ) پولشویی خارجی

دربگیرنده پولهای ناپاکی است که در سایه بزهکاری در خارج از مرزهای يك کشور به دست می آید و در همان کشور به کار گرفته می شود.

ت) پولشویی وارد شونده (وارداتی)

دربگیرنده پولهای ناپاکی است که در سایه بزهکاری در خارج از کشور به دست می آید و برای پاك نمایی به کشور دیگر فرستاده می شود.

مراحل پولشویی

پولشویی، فرایندی سه مرحله ای است. برای پاك نمایی در آمدهای به دست آمده در سایه بزهکاری، سه مرحله استقرار،^۷ لایه گذاری^۸ و درهم آمیزی^۹ شناسایی شده است.

مرحله نخست: استقرار (مکان یابی)

مرحله مکان یابی را باید پرخطرترین مرحله

○ «پولشویی» یا «پاك نمایی پول»، فرایندی است که در آن خاستگاه و ویژگیهای پول آلوده به دست آمده از دادوستدهای غیر قانونی، مانند خرید و فروش مواد مخدر، بزههای سازمان یافته، تروریسم و... دگرگون می شود و صورت قانونی به خود می گیرد. در ماده ۱۹۹۰ دستورالعمل اروپایی، مصوب مارس ۱۹۹۰، پدیده پولشویی چنین تعریف شده است: تبدیل یا جابه جا کردن يك دارایی، با هدف پنهان کردن سرچشمه غیر قانونی آن دارایی یا کمک به هر کس که با چنین بزههایی سروکار دارد.

پس از آن در سطح جهان کاربرد یافت.^۴

انواع پولشویی

گروه کاری مبارزه با پولشویی^۵ این بزه را چنین تعریف کرده است:

الف) تحصیل، تملک، نگهداری، تصرف یا بهره گیری از پول به دست آمده از بزه، با آگاهی از اینکه آن پول مستقیم یا غیرمستقیم در سایه تبهکاری به دست آمده است.

ب) دگرسازی، دادوستد یا جابه جا کردن سودهای برآمده از بزه، برای پنهان کردن خاستگاه غیر قانونی آن، با آگاهی از اینکه آن سود، مستقیم یا غیرمستقیم در سایه تبهکاری به دست آمده است و نیز کمک به تبهکار، به گونه ای که از پیامدهای قانونی بزه برکنار ماند.

پ) پنهان داشتن یا چشم پوشیدن از ماهیت واقعی، سرچشمه، محل نگهداری، جابه جایی، یا مالکیت سودهایی که مستقیم یا غیرمستقیم از بزهکاری به دست آمده و برآیند آن شمرده می شود.

برسر هم، مهمترین بزههای سرچشمه پولشویی در

نیز رواج دارد و از آن رو که اطلاعات کافی برای تشخیص پولهای ناپاک وجود ندارد، روشی عالی برای پولشویان است که بتوانند پولهای خود را جابه‌جا کنند.^{۱۱}

کارتهای اعتباری با ارزش زیاد هم ابزاری است برای خریدهای خارجی و واریز پول به بانکهای ناشناخته در «بهشت مالیاتی».^{۱۲} بر سرهم، هدف پولشویان این مرحله آن است که شناسایی پولهای ناپاک از سوی دولت و مأموران مالیاتی دشوارتر شود. دیگر روشهایی که برای پولشویی به کار گرفته می‌شود، عبارت است از: انتقال پول به مؤسسات خرید، امانات، حسابهای جاری، واسطه‌ها، دادوستدهای پیچیده با سهام در بورسهای گوناگون و دادوستدهای کارگزاران بازارهای آتی با فرض حجم خالص معاملات روزانه و میزان زیادی از منابع بی‌نام که امکان شناسایی و ردیابی آنها را بسیار ناچیز می‌کند.

مرحله سوم: درهم‌آمیزی (ادغام)

وایسین حلقه زنجیره پولشویی، درهم‌آمیزی یا ادغام نام دارد. این مرحله هنگامی روی می‌دهد که بتوان پول شسته شده را برای به کار افتادن، بی‌آنکه

پولشویی دانست، زیرا در این مرحله احتمال آشکار شدن بزه بسیار زیاد است. پول گردآوری شده از راه بزهکاری مانند فروش جنگ‌افزار و مواد مخدر و... باید به حساب اشخاص واریز شود. البته، واریز شدن پول نقد کلان به یک یا چند حساب در یک بانک مشخص، نگاه بسیاری کسان را جلب خواهد کرد. بنابراین، یکی از آسانترین راههایی که پولشویان در پیش می‌گیرند استخدام افرادی است که پولهای نقد را چندین بار و به‌میزانی کمتر از اندازه تعیین شده برای گزارشدهی، به حسابهای بانکی واریز می‌کنند و این کار بیشتر با اسکناسهای ریز یا آمیزه‌ای از اسکناسهای گوناگون انجام می‌شود. همچنین، ممکن است این افراد از بانک چک مسافرتی یا حواله‌های پولی دریافت و سپس آنها را در بانک هدف سپرده‌گذاری کنند.^{۱۰} جایگزینی از راه حواله، جایگزینی الکترونیکی، دگرسازی گونه‌ای پول یا سهام یا اوراق بهادار و... به گونه‌ای دیگر، خرید دارایی، سفته‌بازی و جابه‌جایی انبوه، قمار و شرط‌بندی، جابه‌جا کردن ارز، خرید بیمه و... از دیگر روشهای پاک‌نمایی پول در این مرحله است.

مرحله دوم: لایه‌گذاری (پوشش دادن)

دومین مرحله از زنجیره پولشویی، لایه‌گذاری یا برهم‌گذاری است. در این مرحله، نخستین تلاش برای پنهان کردن سرمایه‌ها از راه لایه‌سازیهایی پیچیده در دادوستدهای مالی صورت می‌گیرد که از ردیابی پولها جلوگیری می‌کند و ابهام و سردرگمی برای دیگران پدید می‌آورد. بنابراین، در این مرحله جداسازی پولهای غیرقانونی از خاستگاه بزه است که بیشتر با درست کردن شبکه‌های پیچیده از دادوستدهای بانکی با هدف گریز از هرگونه حسابرسی صورت می‌گیرد. در این مرحله، پولهای آلوده، از نهاد مالی نخستین خارج، از راه شماری از دیگر نهادهای مالی جابه‌جا و در دادوستدهای پیچیده به کار گرفته می‌شود. نمونه دیگر در این زمینه، واریز شدن پول به حسابهایی در خارج از کشور و خرید سهام بی‌نام شرکت‌های صوری است. در این مرحله، استفاده از حسابهای الکترونیکی

○ در دهه‌های اخیر، همراه با فرایند جهانی شدن، پول و در پی آن سامانه بانکی دستخوش دگرگونیهای بنیادی شده است. پول و بانکداری الکترونیکی، جلوه تازه‌ای از این ابزارهای زیربنایی اقتصادی است که دگرگونی بزرگی در این زمینه پدید آورده و برای گروههای بزهکار سازمان یافته‌ای که با پولشویی زندگی می‌کنند، بسیار ارزشمند است. این تکنولوژی تازه چنان برای پولشویان شگفت‌انگیز بوده که آنرا ساحل نجات و بهشت خود خوانده‌اند.

پیامدهای پدیده پولشویی

چنان که گفته شد، پولشویان همواره در پی آنند که پولهای برآمده از کارهای ناروا و غیرقانونی را در زمینه‌های گوناگون به کار اندازند. بنابراین، پولشویی می‌تواند زمینه‌ساز گسترش فعالیت‌های غیرقانونی شود که پدیدآورنده پولهای ناپاک است. از سوی دیگر، افزایش این فعالیت‌ها ناهنجاریهای اجتماعی و فرهنگی بسیار به بار می‌آورد که برشمردن همه آنها نیازمند مجالی فراختر است. از دیدگاه اقتصادی می‌توان گفت که پولشویی و دیگر بزه‌های مالی، چه بسا به دگرگونیهای مبهم و توجیه ناشدنی در تقاضای پول و نوسانهای سخت در جریان سرمایه، نرخ ارز و نرخ بهره و تورم بینجامد. ماهیت پیش‌بینی ناشدنی پولشویی، همراه با کاهش نظارت دولت، پیاده کردن سیاستهای درست و کارآمد اقتصادی را با دشواری روبه‌رو خواهد کرد. در زیر به بخشی از پیامدهای پدیده پولشویی می‌پردازیم.

الف) آسیب دیدن و ناپایداری شدن اقتصاد

از آنجا که کار پولشویان در بیشتر موارد پر دامنه و سازمان یافته است، روند طبیعی و عادی بازارها و در نتیجه عرضه و تقاضا در اقتصاد را برهم می‌زند. پولشویی وارداتی، حجم نقدینگی را بالا می‌برد. با

○ پولشویان همواره در پی آنند که پولهای برآمده از کارهای ناروا و غیرقانونی را در زمینه‌های گوناگون به کار اندازند. بنابراین، پولشویی می‌تواند زمینه‌ساز گسترش فعالیت‌های غیرقانونی شود که پدیدآورنده پولهای ناپاک است. از سوی دیگر، افزایش این فعالیت‌ها ناهنجاریهای اجتماعی و فرهنگی بسیار به بار می‌آورد.

شناسایی شود، به سامانه قانونی بازگرداند. وام دوباره، نکول وام، وام وثیقه‌ای و... از روشهایی است که در این مرحله به کار گرفته می‌شود. از دیگر شیوه‌های کارآمد در این مرحله، خرید مالکیت يك بانک در بهشتهای مالیاتی است. مالکیت چنین نهادهایی به پولشویان کمک می‌کند که با فعالیت‌های گوناگون همه نشانه‌های پول ناپاک را تغییر دهند. صدور کارت اعتباری، خرید داراییهای مالی و فروش دوباره آنها، صادرات و واردات، ایجاد مؤسسات مالی و... از روشهایی است که پولشویان به کار می‌گیرند تا بتوانند به خوبی پولهای ناپاک را به سامانه قانونی بازگردانند. در نمودار شماره (۱) گامهای سه‌گانه پولشویی به خوبی نشان داده شده است.

پولشویی الکترونیک

در دهه‌های اخیر، همراه با فرایند جهانی شدن، پول و در پی آن سامانه بانکی دستخوش دگرگونیهای بنیادی شده است. پول و بانکداری الکترونیک، جلوه تازه‌ای از این ابزارهای زیربنایی اقتصادی است که دگرگونی بزرگی در این زمینه پدید آورده و برای گروههای بزهکار سازمان یافته‌ای که با پولشویی زندگی می‌کنند، بسیار ارزشمند است. این تکنولوژی تازه چنان برای پولشویان شگفت‌انگیز بوده که آنرا ساحل نجات و بهشت خود خوانده‌اند. ۱۳ پول و بانکداری الکترونیک برای پولشویان، یا گروههای بزهکار سازمان یافته، ابزارهایی بسیار ارزشمند شمرده می‌شود؛ زیرا با کمترین هزینه بیشترین سود را از هدفهای شوم خود می‌برند. این در روزگاری است که تکنولوژیهای تازه را با مزایای مشروع بی‌شماری که برای مردمان دارد، نه می‌توان کنار گذاشت، نه نادیده گرفت و تنها راهی که می‌ماند این است که سیاستهای کارساز دنبال شود که از کژرفتاریهایی مانند پولشویی جلوگیری شود و همزمان، به کارهایی مشروع و قانونی که مایه پیشرفت و بالندگی جوامع است، آسیب نرسد. بنابراین، چنانکه دیده می‌شود، آنچه در اینجا اهمیت دارد، برقراری يك همناختی عادلانه و قانونی میان این دو پدیده ناسازگار است که هر يك در جای خود در خور توجه است.

○ پولشویی در ایران، از دوران جنگ ایران و عراق رو به افزایش گذاشت. به گفته یکی از اعضای مرکز تحقیقات بانک مرکزی، پولهایی که از منابع غیرقانونی به دست آمده و در ایران پاك نمایی شده، از ۶ درصد تولید ناخالص داخلی در ۱۳۵۰، به ۱۵ درصد در ۱۳۶۰ رسیده و ۲۰ درصد کل فعالیت‌های اقتصادی کشور را در ۱۳۸۲ در بر گرفته است. بنابراین، در این مدت، پولشویی نه تنها مهار نشده، بلکه در سایه گسترش سازمان‌های زیرزمینی، با لگام گسیختگی، دامنه‌ای فراختر یافته است.

پ) تغییر جهت سرمایه‌گذارها و خروج سرمایه‌ها در بخش‌های پیشین به این نکته اشاره شد که پولشویان چندان گرایش به سرمایه‌گذاری با بازده بلندمدت ندارند و بیشتر به سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت در زمینه‌های خدماتی می‌پردازند. این سرمایه‌گذارها کوتاه‌مدت به علت ناپایدار بودن و امکان خروج سریع سرمایه از کشور، صدمات جبران‌ناپذیر بر بدنه اقتصاد کشور خواهد زد.

ت) کاهش امنیت اقتصادی و تضعیف بخش خصوصی

امنیت اقتصادی را می‌توان به معنای محفوظ بودن حقوق اقتصادی اشخاص از هرگونه دست‌اندازی خودسرانه به مالکیت شخصی و تضمین اجرای قراردادها و پایین بودن ریسک سرمایه‌گذاری دانست. روشن است که پولشویی یکی از بازدارنده‌های اصلی امنیت اقتصادی و شفافیت مالی و حکومت قانون است. پولشویان، با سرمایه‌گذاری در شرکت‌های دیگر می‌کوشند پولهای به دست آورده از فعالیت‌های

توجه به اینکه این پولها کمتر در سرمایه‌گذارهای تولیدی به کار گرفته می‌شود، با افزایش نقدینگی، زمینه افزایش نرخ تورم فراهم می‌آید. گذشته از آن، کسانی که پولشویی می‌کنند کمتر به دنبال سود به دست آمده از پولهای غیرقانونی خود در فعالیت‌های اقتصادی هستند و هدفشان بیشتر نگهداری اصل پول و سود آن است و ضرورتی نمی‌بینند که در کارهایی که در بلندمدت بازدهی دارد، سرمایه‌گذاری کنند. بر سر هم، پولشویان کشور را جایی برای پاك نمایی پول ناپاك خود می‌دانند و پس از پاك نمایی پول، به سرعت آنرا از کشور خارج می‌کنند و بدین‌سان زیانهای جبران‌ناپذیر به بخش‌های اقتصادی می‌زنند.

از سوی دیگر می‌توان گفت که کارهایی همانند پولشویی، با غیر بهینه کردن تخصیص منابع، دامن زدن به بزهکاری و فساد اداری، نرخ بهره‌وری و رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. همچنین، پولشویی می‌تواند بر ترکیب تولیدات یک سیستم اقتصادی اثر گذارد و در نتیجه بر بخش تولید مؤثر افتد و از این راه در بلندمدت بر توسعه اقتصادی سایه افکند.

ب) کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های دولت

در مراحل گوناگون فرایند پولشویی، داراییها و سرمایه‌هایی ایجاد می‌شود که خاستگاه غیرقانونی دارد و در بیشتر موارد در بخش‌های اقتصاد زیرزمینی به کار گرفته می‌شود. شناسایی این داراییها که به سرعت می‌تواند تغییر شکل دهد، بعنوان منابع مالیاتی از سوی حسابرسان بسیار دشوار است و بدین‌سان، گرفتن مالیات از آنها ناممکن می‌شود. پولشویی، همچنین برخی هزینه‌های دولت در زمینه ایجاد فضای امن اقتصادی، مبارزه با آثار زیانبار مواد مخدر و همچنین هزینه دستگاه قضایی در پیوند با این‌گونه بزهکاریها را افزایش می‌دهد. از دیگر سو، پولشویی در بیشتر فعالیت‌های زیرزمینی که در صورت حسابهای ملی ثبت نمی‌شود، بر سیاست‌های اقتصادی اثر می‌گذارد زیرا، در دست نبودن آمارهای درست از تولید ناخالص ملی، مایه سردرگمی در سیاست‌گذارهای پولی و مالی دولت می‌شود.

افزایش عرضه پول خارجی در آن کشورها خواهد شد. این عوامل، دگرگونیهای کاذب در نرخ ارز پدید خواهد آورد. از سوی دیگر، از آنجا که این پولها بسیار سیال است و در مدتی کوتاه از کشوری به کشور دیگر می‌رود، می‌تواند زمینه‌ساز دگرگونیهای بیابایی و ناپایداری در بازار ارز کشورها شود. در مورد نرخ سود بانکی نیز، همان‌گونه که گفته شد، تغییر عرضه و تقاضای پول - که یکی از آثار پولشویی است - می‌تواند مایه تغییر یافتن نرخ بهره و سود بانکی شود.

ج) آلودگی و بی‌ثباتی بازارهای مالی و بی‌اعتمادی مردمان

بازار سهام در کشورهای گوناگون، از دیگر زمینه‌های مورد استفاده پولشویان بوده است. با ورود این پولها به بازار سرمایه، می‌توان انتظار داشت که این بازار نیز مانند دیگر بازارها از تعادل خارج شود و قیمت‌های دروغین و ناپایدار در آنها پدیدار گردد. بر سر هم، پولشویان می‌کوشند کار خود را از راه بانکها و سازمانهای اعتباری غیر بانکی، صندوقهای قرض‌الحسنه و باننشستگی و تعاونی اعتباری، صرافیها، بورس اوراق بهادار، شرکتهای کارگزاری، صندوقها و شرکتهای سرمایه‌گذاری، شرکتهای بیمه، بنیادها و سازمانهای نیکوکاری و... انجام دهند و از همین‌روست که نهادهای مالی در خط مقدم مبارزه علیه پولشویی قرار دارند؛ زیرا از يك سو پولشویان این نهادها را هدف قرار می‌دهند و از سوی دیگر نهادهای مالی بر پایه مقررّات و وظیفه دارند به دقت بر دادوستدهای مالی نظارت کنند.^{۱۴}

پولشویی در ایران

پولشویی در ایران، از دوران جنگ ایران و عراق روبه افزایش گذاشت. به گفته یکی از اعضای مرکز تحقیقات بانک مرکزی، پولهایی که از منابع غیر قانونی به دست آمده و در ایران پاك نمایی شده، از ۶ درصد تولید ناخالص داخلی در ۱۳۵۰، به ۱۵ درصد در ۱۳۶۰ رسیده و ۲۰ درصد کل فعالیتهای اقتصادی کشور را در ۱۳۸۲ دربر گرفته است. بنابراین، در این مدت، پولشویی نه تنها مهار نشده، بلکه در سایه

○ در ایران، شبکه‌های بین‌المللی قاچاق مواد مخدر در هلال و مثلث طلایی «ایران-پاکستان-افغانستان»، پولهای محلی به دست آمده از فروش مواد مخدر را به کالاهای گوناگون تبدیل می‌کنند؛ سپس این کالاها به شرکتهای ثبت شده در هنگ کنگ، سنگاپور و امارات عربی متّحده منتقل می‌شود؛ این شرکتهای کالاهای یادشده را در اختیار قاچاقچیان کالا در ایران می‌گذارند و آنان از اسکله‌های غیرقانونی کالا را به صورت قاچاق وارد ایران می‌کنند و در بازار به صورت قانونی می‌فروشند؛ سپس پولهای به دست آمده از فروش کالا به برخی صندوقهای قرض‌الحسنه و سازمانهای پولی دور از کنترل و نظارت رسمی واریز می‌شود؛ این سازمانها پولها را به آن سوی مرزهای فرستند و پاك نمایی می‌کنند. این فرایند می‌تواند به خوبی کار کرد بخش غیررسمی اقتصاد ایران را که پولشویی بخشی از آن است، روشن کند.

غیرقانونی را پنهان کنند و این شرکتهای که به پولهای کلان دسترسی دارند می‌توانند فرآورده‌های خود را با قیمتهایی کمتر از رقیبان عرضه کنند. این وضع، رقابت را برای شرکتهای قانونی بسیار دشوار می‌کند و مایه رانده شدن آنها از بازار و تضعیف بخش خصوصی می‌شود.

ث) تأثیر منفی بر نرخ سود بانکی و نرخ ارز

یکی از روشهای کار پولشویان، سرمایه‌گذاری در دیگر کشورها است. این سرمایه‌گذارها در کشورهایی که نرخ ارز شناور دارند، موجب افزایش تقاضا برای پول کشور پذیرنده پولهای ناپاک و همچنین

هر چه جدایی سازمانها و فعالیت آنها کمتر باشد، کشف پولشویی آنها دشوارتر می شود. همچنین، هر اندازه سهم جریانه‌های مالی غیرقانونی در کل فعالیت بنیادها کمتر باشد، کشف پولشویی دشوارتر می شود.

۲. هر اندازه سهم بخش خدمات در سنجش با بخش تولید بیشتر باشد، زمینه پولشویی در اقتصاد فراختر می شود.

۳. هر چه کاربرد چك، کارت اعتباری و ابزارهای غیرنقدی در اقتصاد کشوری بیشتر شود - به گونه‌ای که افراد بتوانند دست به کارهای غیرقانونی بزنند - کشف پدیده پولشویی دشوارتر می شود.

۴. هر چه نسبت درآمدهای قانونی به غیرقانونی که از خارج به داخل می آید بیشتر باشد، جدا کردن پولهای ناپاک از پولهای پاکیزه دشوارتر می شود.

۵. هر چه ناهمخوانی فعالیت‌های جانبی و مقررات ملی در مورد بازارهای پولی بیشتر باشد، ردیابی پولشویی سخت‌تر می گردد.

صندوق بین‌المللی پول^{۱۵} بر آن است که اگر دو تا پنج درصد از محصول ناخالص داخلی جهان^{۱۶} پولهایی باشد که در جریان پولشویی قرار می گیرد، می توان گفت که مقدار این پولها در جهان از ۶۰۰ تا ۱۴۰۰ میلیارد دلار است. برپایه همین آمار، سالانه ۲ تا ۴

گسترش سازمانهای زیرزمینی، با لگام گسیختگی، دامنه‌ای فراختر یافته است.

نکته درخور توجه آن است که پولشویی در ایران فرایندی متفاوت از کشورهای غربی دارد. در ایران، شبکه‌های بین‌المللی قاچاق مواد مخدر در هلال و مثلث طلایی «ایران - پاکستان - افغانستان»، پولهای محلی به دست آمده از فروش مواد مخدر را به کالاهای گوناگون تبدیل می کنند؛ سپس این کالاها به شرکتهای ثبت شده در هنگ کنگ، سنگاپور و امارات عربی متحده منتقل می شود؛ این شرکتهای یادشده را در اختیار قاچاقچیان کالا در ایران می گذارند و آنان از اسکله‌های غیرقانونی کالا را به صورت قاچاق وارد ایران می کنند و در بازار به صورت قانونی می فروشند؛ سپس پولهای به دست آمده از فروش کالا به برخی صندوقهای قرض‌الحسنه و سازمانهای پولی دور از کنترل و نظارت رسمی واریز می شود؛ این سازمانها پولها را به آن سوی مرزها می فرستند و پاک‌نمایی می کنند. این فرایند می تواند به خوبی کارکرد بخش غیررسمی اقتصاد ایران را که پولشویی بخشی از آن است، روشن کند. آمارها نشان می دهد که سهم فعالیت‌های زیرزمینی در اقتصاد ایران ۴۵ تا ۵۲ درصد است و این خود ضرورت مبارزه با این پدیده را به خوبی آشکار می سازد.

ضرورت مبارزه با پولشویی

آنچه درباره آثار اجتماعی و اقتصادی پولشویی گفته شد، بخشی از مطالبی است که ضرورت مبارزه با پولشویی را نشان می دهد. در مورد دامنه پولشویی و حجم پولهایی که خاستگاه غیرقانونی دارد، اطلاعات دقیقی در دست نیست زیرا پولهای ناپاک را به دشواری می توان از دیگر پولها بازشناخت؛ ولی برخی ارقام برپایه برآورد کارشناسان در سازمانهای بین‌المللی به دست آمده است. برپایه بررسیهای سازمانهای بین‌المللی، پیوندی نزدیک میان شاخصهای اقتصادی و حجم و دامنه پولشویی وجود دارد که برخی از آنها در زیر می آید:

۱. هر چه فعالیت‌های غیرقانونی در اقتصاد بیشتر و

○ برپایه بررسیهای ستاد مبارزه با مواد مخدر، در ۱۳۸۷، گردش پولی مربوط به مواد مخدر در کشور، بیش از ۷۸۰۰ میلیارد ریال بوده است؛ در حالی که تنها هزینه نگهداری کسانی که در پیوند با مواد مخدر به زندان افتاده‌اند، سالانه به بیش از ۴۴۰ میلیارد ریال سر می زند و اگر هزینه‌های غیر مستقیم و آثار اجتماعی و بهداشتی این پدیده شوم رانیز به آن بیفزاییم، از مرز ۱۰۰۰ میلیارد ریال خواهد گذشت.

بین‌المللی در این زمینه، «پیمان نامه وین» بود که در ۱۹ دسامبر ۱۹۸۸ به تصویب سازمان ملل متحد رسید که دربرگیرنده پیشنهادهایی کارساز برای محروم کردن تبهکاران از درآمدهای برخاسته از فعالیتهای بزهکارانه بود. اعلامیه بال (دسامبر ۱۹۸۸)، پیمان نامه شورای اروپا (نوامبر ۱۹۹۰)، الگوی تنظیم شده از سوی سازمان ایالت‌های آمریکا (۱۹۹۰)، دستورالعمل جامعه اروپایی (ژوئن ۱۹۹۱) و مقررات کمیسیون آمریکایی مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر و جرایم مرتبط (۱۹۹۹)، از دیگر کارهای بین‌المللی در زمینه قانونگذاری و پیکار با پولشویی است.^{۱۷}

در بررسی شیوه‌های پولشویی، يك اصل رخ می‌نماید و آن، پنهانسازی هویت مالك درآمدهای برآمده از بزهکاریها است. پولشویان در همه روشها این اصل را پاس می‌دارند و می‌کوشند شیوه‌هایی برگزینند که خطر شناسایی و پیگرد قانونی را به کمترین اندازه برسانند. از این رو، رویارویی با پولشویی در سه سطح سازمانی، ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد. در سطح نخست، سازمانهای اقتصادی، بعنوان نخستین نهاد رودرو با پدیده پولشویی، ملزم به مبارزه قاعده‌مند با آن هستند. این کار با گماشته شدن فردی بعنوان مسئول

میلیارد دلار کالای قاچاق وارد ایران می‌شود. اگر میانگین سود سالانه این کالاها ۲۰ درصد باشد، هر سال ۴۸۰۰ تا ۶۴۰۰ میلیارد ریال درآمدی که باید به خزانه پرداخت گردد، واریز نمی‌شود؛ گذشته از آن، در سایه این مقدار قاچاق، هزاران فرصت شغلی از دست می‌رود. برپایه بررسیهای ستاد مبارزه با مواد مخدر، در ۱۳۸۷، گردش پولی مربوط به مواد مخدر در کشور، بیش از ۷۸۰۰ میلیارد ریال بوده است؛ درحالی که تنها هزینه نگهداری کسانی که در پیوند با مواد مخدر به زندان افتاده‌اند، سالانه به بیش از ۴۴۰ میلیارد ریال سرمی‌زند و اگر هزینه‌های غیرمستقیم و آثار اجتماعی و بهداشتی این پدیده شوم را نیز به آن بیفزاییم، از مرز ۱۰۰۰ میلیارد ریال خواهد گذشت.

با توجه به آثار اجتماعی و اقتصادی این پدیده و نیز در راستای پاسداری از اعتبار و حیثیت بین‌المللی کشور، قانون مبارزه با پولشویی مشتمل بر دوازده ماده و هفت تبصره در دوم بهمن ۱۳۸۶ در مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در ۱۳۸۶/۱۱/۱۷ به تأیید شورای نگهبان رسید.

روشهای رویارویی با پولشویی

از آنجا که پولشویی پدیده‌ای فراملی و بین‌المللی است و بازارهای مالی جهان را دربرمی‌گیرد، رویارویی با آن، پیش از هر چیز، نیازمند همکاری بین‌المللی خواهد بود. در این دو دهه، با توجه به گسترش دامنه پولشویی و تبدیل شدن آن به پدیده‌ای بین‌المللی، قوانین و پیمان‌نامه‌ها و تلاشهایی چشمگیر برای پیکار با آن شکل گرفته است که در میان آنها می‌توان به پیمان‌نامه‌های سازمان ملل، جامعه اروپا، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، سازمان کشورهای آمریکایی و اقدامهای بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول اشاره کرد. پیشینه قانونگذاری و اقدامات بین‌المللی برای پیکار با پولشویی و تدوین راهکارهای جهانی در این زمینه، به سالهای میانی دهه ۱۹۸۰ برمی‌گردد. در واپسین سالهای این دهه، اراده‌ای جهانی برای تدوین پیمان‌نامه‌ها، معاهدات و کنوانسیونهای بین‌المللی در این زمینه پدید آمد. نخستین سند

○ در بررسی شیوه‌های پولشویی، يك اصل رخ می‌نماید و آن، پنهانسازی هویت مالك درآمدهای برآمده از بزهکاریها است. پولشویان در همه روشها این اصل را پاس می‌دارند و می‌کوشند شیوه‌هایی برگزینند که خطر شناسایی و پیگرد قانونی را به کمترین اندازه برسانند. از این رو، رویارویی با پولشویی در سه سطح سازمانی، ملی و بین‌المللی صورت می‌گیرد.

○ در کشورهای پیشرفته صنعتی، گذشته از اینکه کمابیش همه دادوستدها را از راه پرداختهای بانکی می‌توان پیگیری کرد، دادن فاکتور یا صورتحساب نیز نهادینه شده است؛ اما شوربختانه در ایران، ابزارهایی مانند چک پولهای درشت در حکم اسکناس، چکهای بانکی میلیاردی در وجه حامل (هر چک بانکی، بایک امضادر پشت آن، چک حامل شناخته می‌شود)، اوراق مشارکت بی‌نام و در وجه حامل و... ابزارهایی است که می‌تواند قاچاق، پولشویی و فرار مالیاتی را آسان سازد.

مستقیم، آموزش کارکنان و پیش‌بینی راهکارهای لازم انجام می‌شود. همچنین، سازمانها باید مشتریان خود را شناسایی و مدارک مربوط به فعالیت اقتصادی آنان را -بویژه در موارد مشکوک- گردآوری و نگهداری کنند. از سوی دیگر، در پهنه ملی نیز، کشورها باید با برخی تدابیر ویژه، به پیکار با این پدیده شوم پردازند. افزون بر این، تلاشهای گسترده‌ای با هدف رویارویی با پولشویی در سطح بین‌المللی انجام می‌گیرد. از سوی دیگر، برگزاری گردهمایی‌هایی در سطح بین‌المللی و انتقال تجارب کارشناسان کشورهای پیشرو در پیکار با این پدیده به دیگر کشورها و همچنین برگزاری دوره‌های آموزشی در پهنه بین‌المللی، از دیگر راهکارهای پیکار با پولشویی است.

در اینجا، به راهکارهای عملی پیکار با پولشویی اشاره می‌شود.

الف) تصویب قوانین کار ساز

گام نخست در فرایند مبارزه با پدیده پولشویی، پیش‌بینی ساختار مناسب و تصویب قوانین و مقررات کارساز داخلی برای برخورد با این بزه مالی است (گفتنی است که ایالات متحده آمریکا در ۱۹۸۶ برای نخستین بار قانون کنترل پولشویی (The Money Laundering Control Act) را تصویب کرد). پس از قانونگذاری، کارهای انتظامی و قضایی با پشتوانه این قوانین، صورت خواهد گرفت. در بخش وظایف نهادها و سازمانهای مشمول قانون، شناسایی مشتری، ثبت و نگهداری پیشینه او و گزارش کردن دادوستدهای مشکوک، از جمله شاخصهای مورد توجه کشورها بوده است. در قوانین کشورهای مورد بررسی، کیفیتهایی چون مصادره اموال، جریمه نقدی و زندان، به چشم می‌خورد. ردگیری مالی بزهکاران (به جای عملیات انتظامی) برای کشف و شناسایی شیوه‌های پیچیده پولشویی از دیگر مواردی است که در برخی حوزه‌های قضایی به آن توجه ویژه شده است.

دولتها برای پیکار با پولشویی، باید قوانین و مقرراتی را که زمینه‌ساز پولشویی است، اصلاح کنند و همچنین با سیاستهایی ویژه به مبارزه با پولشویی پردازند. برای

تدوین سیاستها و قوانین ضد پولشویی، باید گزارشهای آماری دقیق در دست باشد. در بسیاری از کشورها، با بهره‌گیری از روشهای فنی صندوق بین‌المللی پول، قوانینی را که بانکهای مرکزی، بانکهای تجاری و ارزی برپایه آنها اداره می‌شود، فرمول‌بندی کرده‌اند. برای این کار، باید قوانینی در زمینه بانکداری تصویب شود که همه بانکها و شاخه‌های آنها در خارج راز پولشویی دور سازد.

ب) نظارت بر ارزشهای خارجی و بازار طلا

سیاست دیگر، نظارت بر ارزشهای خارجی است. دولتها باید بر کار بازارهای مالی و جابه‌جایی ارزشهای خارجی نظارت داشته باشند. نظارت بر سازمانهای مالی و بانکها نیز از دیگر سیاستها در زمینه پیکار با پولشویی است. FATF و کمیته بال برای جلوگیری از کارهای غیرقانونی اعضای سامانه بانکی اعلامیه‌ای صادر کرده‌اند. این اعلامیه، همکاری مجریان قانون در راستای شناسایی مشتریان بانکها و نظارت بر رفتارشان را از راه ثبت اطلاعات مربوط و گزارش رفتارهای غیرقانونی آنان مورد توجه قرار داده است؛ زیرا

پولشویی، گرفتن مالیات است. بدین ترتیب که، سامانه مالیاتی کشور می‌تواند با سیاستهای سنجیده از فرار مالیاتی، از درست شدن پولهای ناپاک و پولشویی جلوگیری کند. این راهکار، در وهله نخست از فرار مالیاتی جلوگیری می‌کند و سپس با بستن راه بر فعالیتهای غیرقانونی، از انگیزه‌های پولشویی می‌کاهد. اینک، به بررسی شیوه‌های مالیاتی ضد پولشویی می‌پردازیم.

مالیات، ابزاری نیرومند برای رویارویی با پولشویی

سامانه اصلی روابط مالی متقابل میان دولت و شهروندان، سامانه مالیاتی است. از سوی دیگر، یکی از اصول پولشویی، جلوگیری از شناخته شدن مالک یا کنترل کننده داراییهایی است که در اظهارنامه یا بررسیهای مالیاتی ممکن است شناسایی شود و پیروی از این اصل در راستای فرار از پرداختن مالیات است. سامانه‌های تمکین مالیاتی نیز نسبی است؛ تا جایی که واسطه‌های مالی مانند بانکها، شرکتهای بیمه و بنگاههای خرید و فروش اوراق بهادار که باید درباره پرداخت بهره و سود سهام به شهروندان به مجریان مالیاتی گزارش دهند، به داشتن نظام کنترل داخلی بدون هزینه‌های نهایی سنگین برای مبارزه با پولشویی گرایش دارند.^{۱۸}

یکی از سیاستهای کلان ضد پولشویی، گرفتن مالیات است که نه تنها سبب شناخته شدن بزهکاران می‌شود، بلکه درآمدهای دولت را افزایش می‌دهد. گذشته از آن، فرار مالیاتی^{۱۹}، خود کاری است غیرقانونی و پولهای برآمده از آن آلوده است. در بخشهای کوچک بازرگانی، مالیات‌گریزی پیوندی نزدیک با رشد اقتصادی دارد و در بسیاری از کشورهای رو به توسعه، مالیات‌گریزی و پولشویی در کنار هم دیده می‌شود. از این رو، سامانه مالیاتی از مهمترین ابزارهای پیکار با پولشویی به‌شمار می‌رود و اهمیت آن تا آنجاست که صندوق بین‌المللی پول برای بالا بردن توان مالیات‌گیری کشورهای عضو، به اقداماتی چشمگیر دست زده است.

چنان که گفته شد، فرار مالیاتی نیز از مصادیق

○ در قوانین کشور - شامل قانون نظام صنفی و قانون مالیاتهای مستقیم - صدور صورتحساب از سوی فعالان اقتصادی الزامی است و کیفرهای بازدارنده‌ای نیز برای خاطیان منظور شده است. در این زمینه می‌توان به ماده ۱۶۹ قانون مالیاتهای مستقیم اشاره کرد. در ماده ۱۶۹ مکرر، جزای صادر نکردن صورتحساب، ۱۰ درصد مبلغ معامله در هر مورد است که کیفر بسیار سنگینی است. در تبصره ۳ ماده ۱۶۹ مکرر، حتا برای نگه‌نداشتن فاکتورهای خرید نیز کیفرهایی سخت در نظر گرفته شده است.

پولشویی در سطح گسترده، به آلوده شدن مدیران سامانه بانکی و در نتیجه گل سامانه مالی خواهد انجامید. حسابهای قابل انتقال، از دیگر ابزارهایی است که پولشویان بین‌المللی در نظامهای مالی به کار می‌گیرند. بازار طلا، آخرین ابزاری است که پولشویان از آن بهره می‌گیرند. طلا با ویژگیهایش و نقشی که در دادوستدهای پذیرفته شده جهانی دارد، سخت مورد توجه پولشویان است.

پ) نظارت بر صنعت بیمه

یکی از ابزارهای قانونی مورد توجه پولشویان، صنعت بیمه است. از مهمترین موارد مشکل آفرین در این صنعت می‌توان از خرید انواع اوراق بیمه تک‌قسطی و فروش آن با تنزیل، فروش بخش عمده اسناد از راه واسطه‌ها و خرید بیمه‌نامه‌های عمر در بازار دست دوم یاد کرد. کارشناسان مالی و حقوقی، با خدمات گوناگونی که می‌کنند، می‌توانند آگاهانه یا ناآگاهانه پولشویان را در جابه‌جایی یا پنهانسازی درآمدهایشان یاری دهند.

ت) کارا کردن سیستم مالیاتی

یکی دیگر از سیاستهای کلان دولت برای مبارزه با

انجام داد، بلکه برای خرید کالا بدون صورتحساب نیز مجازات در نظر گرفته شده است.

مالیات بر مجموع درآمد؛ راهکاری مناسب

مالیات بر مجموع درآمد، یکی از راهکارهای مناسب مبارزه با پولشویی است. در کشورهای توسعه یافته، شهروندان گذشته از پرداخت مالیات برای فعالیت‌هایشان، در پایان سال باید مجموع درآمدهای خود از منابع گوناگون را به دولت اعلام کنند. دولت نیز با کم کردن مالیات‌های پرداخت شده، به دریافت مالیات از موارد باقیمانده می‌پردازد. این سامانه سبب می‌شود اطلاعات مربوط به عملیات مالی افراد آشکار شود و امکان پولشویی کاهش یابد. در این اقتصادهای پیشرفته، درآمدها به حساب‌های بانکی و اریز و سپس برداشت می‌شود. گذشته از آن، حساب‌های مالیاتی

پولشویی به‌شمار می‌آید. بر همین پایه، بسیاری از پولشویان می‌کوشند به «بهشتهای مالیاتی» روی آورند و داراییهای خود را در آن کشورها سرمایه‌گذاری کنند. باید دانست که گریز از مالیات^{۲۰}، با خودداری از پرداخت مالیات^{۲۱} یکی نیست. خودداری از پرداخت مالیات بدین معناست که مالیات دهنده به گونه‌ای قانونی بتواند از پرداخت مالیات شانه خالی کند؛ اما گریز از مالیات، به کار گرفتن شیوه‌های غیرقانونی برای دور ماندن از چشم بازرسان و مأموران مالیاتی است.^{۲۲} در این بخش باید به این نکته توجه کرد که یکی از بهترین روش‌های پولشویی، پرداخت مالیات داراییهای برآمده از بزهکاری است، زیرا پرداخت مالیات موجب از میان رفتن شک نسبت به خاستگاه پول می‌شود. از این رو، سیستم مالیاتی باید به گونه‌ای دقیق طراحی و اجرا شود که چنین دشواریهایی پیش نیاید.

مستندسازی مالی

در کشورهای پیشرفته صنعتی، گذشته از اینکه کمابیش همه دادوستدها را از راه پرداخت‌های بانکی می‌توان پیگیری کرد، دادن فاکتور یا صورتحساب نیز نهادینه شده است؛ اما شوربختانه در ایران، ابزارهایی مانند چک پولهای درشت در حکم اسکناس، چکهای بانکی میلیاردی در وجه حامل (هر چک بانکی، با یک امضا در پشت آن، چک حامل شناخته می‌شود)، اوراق مشارکت بی‌نام و در وجه حامل و... ابزارهایی است که می‌تواند قاچاق، پولشویی و فرار مالیاتی را آسان سازد. این، در حالی است که در قوانین کشور - شامل قانون نظام صنفی و قانون مالیات‌های مستقیم - صدور صورتحساب از سوی فعالان اقتصادی الزامی است و کیفرهای بازدارنده‌ای نیز برای خاطیان منظور شده است. در این زمینه می‌توان به ماده ۱۶۹ قانون مالیات‌های مستقیم اشاره کرد. در ماده ۱۶۹ مکرر، جزای صادر نکردن صورتحساب، ۱۰ درصد مبلغ معامله در هر مورد است که کیفر بسیار سنگینی است. در تبصره ۳ ماده ۱۶۹ مکرر، حتی برای نگه نداشتن فاکتورهای خرید نیز کیفرهایی سخت در نظر گرفته شده است. بر پایه این قانون، نه تنها نمی‌توان فروش بدون فاکتور

○ مالیات بر مجموع درآمد، یکی از راهکارهای مناسب مبارزه با پولشویی است. در کشورهای توسعه یافته، شهروندان گذشته از پرداخت مالیات برای فعالیت‌هایشان، در پایان سال باید مجموع درآمدهای خود از منابع گوناگون را به دولت اعلام کنند. دولت نیز با کم کردن مالیات‌های پرداخت شده، به دریافت مالیات از موارد باقیمانده می‌پردازد. این سامانه سبب می‌شود اطلاعات مربوط به عملیات مالی افراد آشکار شود و امکان پولشویی کاهش یابد. در این اقتصادهای پیشرفته، درآمدها به حساب‌های بانکی و اریز و سپس برداشت می‌شود. گذشته از آن، حساب‌های مالیاتی شهروندان را حسابداران رسمی باید تأیید کنند؛ کاری که تاکنون در اقتصاد ایران انجام نگرفته است.

حسابهای بانکی شهروندان به دستگامی غیر از بانکها - یعنی سامانه مالیاتی - می تواند پیکار با پولشویی را آسانتر کند.

در برخورد با پدیده پولشویی و بسیاری از فرارهای مالیاتی، نباید اقتصاد نیرومند زیرزمینی در کشور را نادیده گرفت، زیرا هر سال میلیاردها تومان کالا، بی آنکه اثری در دفتر مالیات دهندگان بگذارد، در بازار زیرزمینی کشور دادوستد می شود و کمترین سهمی از آن هم بابت مالیات به دولت نمی رسد. این نکته حتا در مورد کالاهای وارد شده به صورت قانونی که در گمرک به ثبت رسیده نیز به گونه دیگری خودنمایی می کند و چه بسا رد این کالاها در بازار گم می شود. وضع در مورد کالاهای قاچاق - که ردی از آنها نمی ماند - فاجعه بارتر است، زیرا این گونه کالاها در عمل از پرداخت مالیات بر واردات هم معاف می شود.

باید به این نکته توجه داشت که ناتوانی اقتصاد کشور در رویارویی با اقتصاد زیرزمینی و پوله های آلوده برآمده از آن نیز، به نبود سامانه فراگیر اطلاعاتی بازمی گردد. در همان حال، مهمترین تنگنا در راه پیاده سازی نظام مالیات بر مجموع درآمد نیز، نبود سامانه های اطلاعاتی مجهز به دستگاههای پیشرفته است. فزون بر آن، اقتصاد ایران نیازمند سامانه فراگیر مالیاتی است که از مالیات گریزی شهروندان و گزرتاریهای مالی، مانند به دست آوردن درآمد از کارهای غیرقانونی جلوگیری کند. خوشبختانه، در این چند سال، این سامانه در سازمان امور مالیاتی در حال پا گرفتن است؛ هر چند با اجرای درست قانون مالیات بر ارزش افزوده کنونی نیز می توان تا اندازه زیادی به کوچکتر شدن بازار زیرزمینی در سالهای آینده خوشبین بود.

بهره سخن

پولشویی به معنای پنهان سازی درآمدهای غیرقانونی و برآمده از بزهکاری است. امروزه پولشویی کاری است ماهرانه و بسیار پیچیده که نیازمند فرایندها و گردش و تغییر شکل پی در پی درآمدها است. از این رو، کشورها در دو دهه گذشته به تصویب

شهروندان را حسابداران رسمی باید تأیید کنند؛ کاری که تاکنون در اقتصاد ایران انجام نگرفته است. همچنین، در دیگر کشورها، برای پیکار با پولشویی، سازمانی با عنوان سازمان مالیاتی، اطلاعات بانکی شهروندان را از سامانه بانکی دریافت می کند. این سازمان، با دریافت اطلاعات مورد نیاز و بررسی سرچشمه درآمدهایی که از اندازه تعیین شده بیشتر باشد، با دارندگان این گونه درآمدها برخورد می کند. اما بر پایه قانون پولشویی در ایران، این وظیفه قرار است به بانکها سپرده شود. بدین سان، هر گونه تشخیص نادرست، به اعتبار سپرده گذاران و خود بانکها آسیب خواهد زد. با توجه به محدود بودن سرمایه ها و اهمیت امنیت سرمایه گذاری در کشور، بهتر است پیکار با پولشویی و به کارگیری روشهای مناسب، به گونه ای سنجیده دنبال شود. بهره گیری از آموزه های دیگر کشورها در این زمینه و سپردن وظیفه بررسی

○ در برخورد با پدیده پولشویی و بسیاری از فرارهای مالیاتی، نباید اقتصاد نیرومند زیرزمینی در کشور را نادیده گرفت، زیرا هر سال میلیاردها تومان کالا، بی آنکه اثری در دفتر مالیات دهندگان بگذارد، در بازار زیرزمینی کشور دادوستد می شود و کمترین سهمی از آن هم بابت مالیات به دولت نمی رسد. این نکته حتا در مورد کالاهای وارد شده به صورت قانونی که در گمرک به ثبت رسیده نیز به گونه دیگری خودنمایی می کند و چه بسا رد این کالاها در بازار گم می شود. وضع در مورد کالاهای قاچاق - که ردی از آنها نمی ماند - فاجعه بارتر است، زیرا این گونه کالاها در عمل از پرداخت مالیات بر واردات هم معاف می شود.

○ برای رویارویی کارساز با فساد و پولشویی - گذشته از تصویب قانون - باید نهادی مستقل با قدرت قضایی، که دستگاه مالیاتی هم بخشی از آن باشد، برپا شود و مسئولیت این کار را بپذیرد. فزون بر این، رسیدگی قضایی و اداری توسط قوه قضاییه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و دیگر دستگاههای دست‌اندر کار شرایط مناسب و ضمانت اجرایی لازم را برای این قانون فراهم می‌کند. بی‌گمان، تصویب قانون مبارزه با پولشویی، بی‌اطلاع‌رسانی دقیق و توجه به این نکته که پولشویی بزهی در ردیف قاچاق مواد مخدر، دزدی و... است، نمی‌تواند موجبات حساسیت بیشتر جامعه نسبت به این بزه و برخورد سخت‌تر با آنرا فراهم آورد.

حسابهای بانکی واریز و سپس برداشت می‌شود. گذشته از آن، حسابداران رسمی باید حسابهای مالیاتی شهروندان را تأیید کنند؛ کاری که تاکنون در ایران انجام نگرفته است. همچنین، در آمریکا برای آسان‌سازی پیکار با پولشویی، اسکناسهای درشت چاپ نمی‌کنند و همین سبب می‌شود که نگهداری پول به دست آمده از قاچاق به صورت انبوهی از اسکناس، برای قاچاقچیان دشوار باشد.

۴. نظارت بر ارزشهای خارجی و سامانه‌های پولی، برپا کردن نهادهای لازم و تدوین قوانین ضد پولشویی، کارآمد کردن سامانه مالیاتی و... از روشهایی است که انگیزه‌های پولشویی در سیستم اقتصادی يك کشور را کاهش می‌دهد.

۵. درباره پولشویی الکترونیک نیز باید گفت اکنون که جامعه ما، بهره‌گیری از تکنولوژی اطلاعات و

قوانین گوناگون در این زمینه پرداخته‌اند. در ایران نیز قانون مبارزه با پولشویی، در بهمن ۱۳۸۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و نزدیک به يك سال از ابلاغ آن می‌گذرد. اما، به نظر می‌رسد که اجرای این قانون در شرایط کنونی کارساز نخواهد بود زیرا، دارندگان درآمد، الزامی به اعلام درآمدهای خود و راههای به دست آوردن آن ندارند. از آنجا که اظهارنامه‌ها در سامانه مالیاتی کشور جایگاهی برجسته ندارد، کنترل و ردیابی سرچشمه درآمدها از راه سامانه مالیاتی و بانکی نیز ناممکن و مبارزه با پولشویی بسیار دشوار است. بنابراین، به نظر می‌رسد برای رویارویی کارساز با فساد و پولشویی - گذشته از تصویب قانون - باید نهادی مستقل با قدرت قضایی، که دستگاه مالیاتی هم بخشی از آن باشد، برپا شود و مسئولیت این کار را بپذیرد. فزون بر این، رسیدگی قضایی و اداری توسط قوه قضاییه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و دیگر دستگاههای دست‌اندر کار شرایط مناسب و ضمانت اجرایی لازم را برای این قانون فراهم می‌کند. بی‌گمان، تصویب قانون مبارزه با پولشویی، بی‌اطلاع‌رسانی دقیق و توجه به این نکته که پولشویی بزهی در ردیف قاچاق مواد مخدر، دزدی و... است، نمی‌تواند موجبات حساسیت بیشتر جامعه نسبت به این بزه و برخورد سخت‌تر با آنرا فراهم آورد.

راهکارها و پیشنهادها

۱. پیش از هر چیز، برای جلوگیری از پولشویی، باید جابه‌جایی پول و سرچشمه آن روشن شود (بدین صورت که واریز کننده پول به حسابها و برداشت کننده از آنها به درستی شناخته شده باشد).

۲. پیوند یافتن سامانه بانکی و بورس و اوراق بهادار به نظام مالیاتی نیز می‌تواند اجرای قانون پیکار با پولشویی را آسانتر و کارسازتر کند. قوه قضاییه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و دیگر دستگاههای دست‌اندر کار، با بررسیها و پیگیریهای خود می‌توانند شرایط مناسب و ضمانت اجرایی لازم برای این قانون را فراهم کنند.

۳. در اقتصادهای توسعه یافته، درآمدها به

دیگر»، مجموعه سخنرانیها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۲، نشر وفاق، چاپ دوم.

۵. The Financial Action Task Force (FATF) يك سازمان بین‌المللی با هدف مبارزه با پولشویی است که در حال حاضر ۳۱ عضو (۲۹ کشور و دو سازمان بین‌المللی) دارد.

۶. میرزاوند، فضل‌ا...، «اهمیت قانون‌گذاری در مبارزه با پولشویی»، مجلس و پژوهش ۳۷، ویژه‌نامه پولشویی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۲، ص ۲۶۲.

7. the plauement stage

8. the layering stage

9. the integration stage

۱۰. قضاوی، حسین و کیانی‌زاده، حسین، «بررسی پیامدهای پولشویی و آثار آن بر امنیت اقتصادی ایران»، مجله اقتصادی، سال ششم، شماره ۵۵ و ۵۶، خرداد و تیر ۱۳۸۵، معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ص ۷۹.

۱۱. برخی از نهادهای مالی می‌توانند موجب انتقال پول (از جمله پول ناپاک) از يك کشور به کشور دیگر شوند.

۱۲. Tax Heaven: مناطقی که در آن قوانین و مقررات مالی سختگیرانه وجود ندارد و گاهی زیر حاکمیت هیچ کشوری هم نیست. این مناطق جای بسیار امنی برای پولشویان به شمار می‌رود تا معاملات و نقل و انتقال داراییهای خود را انجام دهند. از آنجا که در این مناطق قانون خاصی حاکم نیست و مالیاتی هم گرفته نمی‌شود، به «بهشت مالیاتی» معروف شده‌اند.

13. Schopper, Mark D., "Internet Gambling, Electronic Cash & Money Laundering; The Unintended Consequences of A Monetary Control Scheme, *Chapman Law Review*, 2002

۱۴. برای نمونه، در بریتانیا سازمانهای مالی باید هرگونه دادوستد مشکوک و نیز همه دادوستدهای بیش از ۱۰ هزار پوند را گزارش کنند. همچنین، در ۱۹۷۰، ایالات متحده آمریکا برای نخستین بار با اصلاح قانون رازداری بانکها، همه مؤسسات مالی از جمله بانکها را موظف کرد از مشتریان خود بخواهند منشأ سپرده‌های بیش از ده هزار دلارشان را با مدرک معتبر مشخص کنند.

15. Interational Montary Found (IMF)

16. Gross Domestic Production (GDP)

۱۷. میرزاوند، فضل‌ا...، «قانون نمونه مبارزه با پولشویی؛ مصادره و همکاریهای بین‌المللی درباره عواید حاصل از جرم»،

ارتباطات را آغاز کرده، بهتر است هر چه زودتر به قاعده‌مند کردن آن بپردازد. از سویی، مسائل در این حوزه چنان در هم تنیده است که باید همه شرایط و اوضاع و احوال را در تصمیم‌گیری در نظر گرفت. روشن است که وضع مقررات درباره چگونگی بهره‌گیری از شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای، پشتیبانی از حریم خصوصی و داده‌های شخصی شهروندان در این شبکه‌ها، مقررات حاکم بر تجارت الکترونیک و دادوستدهای مالی آن‌لاین و... پیوند نزدیک با وضع مقررات ضد پولشویی الکترونیک دارد و لازم است در آغاز کار، بسترسازی بنیادی در این زمینه صورت گیرد.

۶. در پایان باید گفت که سامانه اجرایی کشور باید بر همکاری مقامهای اجرایی گوناگون، مراجع قضایی، بازرسان، پلیس و جامعه مالی، برای اجرای موفقیت‌آمیز تدابیر قانونی دولت در زمینه پیکار با پولشویی استوار باشد. بنابراین، بررسیهای مشترک و مبادله اطلاعات میان نهادهای گمرکی، مالیاتی و جلوگیری کننده از قاچاق، به شناسایی بیشتر و بهتر سازمانهای پولشویی کننده می‌انجامد. اخبار و اطلاعات دریافت شده در جریان حسابرسی مالیاتی، ممکن است فعالیت را نشان دهد که نیازمند بررسیهای ویژه پولشویی است و برعکس، بازرسان در زمینه پولشویی ممکن است در جریان تحقیقات خود به تخلفات پیچیده صادراتی یا طرحهای فرار مالیاتی پی ببرند. به هر رو، باید همکاری گسترده میان نهادهای مسئول مبارزه با پولشویی وجود داشته باشد.^{۲۳}

منابع و پی‌نوشت‌ها:

1. money laundering

2. Mechalowski, Raymond J. (1985), *Order, Law, and Crime, An Introduction to Criminology*, New-York: McGraw Hill.

۳. رهبر، فرهاد و میرزاوند، فضل‌الله، پولشویی و روشهای مقابله با آن، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

۴. میر محمد صادقی، حسین، «پولشویی و ارتباط آن با جرایم

سایتهای اینترنتی

1. www.moneylaundering.com
2. www.wisbread.com/how-to-laundry-money
3. www.imolin.org
4. www.yementimes.com/article
5. www.swiss-bank-accounts.com/e/banking/secretcy/money.laundering.definition
6. www.bafin.de/cln-109/nn-720486/EN/Companies/.../Antimoneylaundering
7. www.laundryman.u-net.com/page2-wisml.html
8. www.blogcatalog.com/topic/money+laundry/22k
9. www.accountable.blogfa.com/post-109.aspx-31k
10. www.aftab.ir/articles/economy-marketing-business/financial-economy/c2c1184887968.pl.php-189k
11. http://www.iranbar.org/far03p67.php
12. https://www.aftab.ir/articles/economy-marketing-business/financial-economy/c2c121162858-money-pl.php-198k
13. www.mellatexchange.com/news/detail.asp?id=193-33k
14. www.aftab.ae/articles/economy-marketing-business/financial-economy/c2c1125245351.pl.php-173k

مجلس و پژوهش ۳۷، ویژه‌نامه پولشویی، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۲، ص ۱۶۵.

۱۸. تعاریف، مفاهیم، آثار و پیامدهای پولشویی، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، خرداد ۱۳۸۲.

۱۹. بر سر هم، هرگونه تلاش غیرقانونی برای نیرداختن مالیات، مانند ندادن اطلاعات لازم درباره درآمد و سود مشمول مالیات به دستگاههای ذیربط، «فرار مالیاتی» خوانده می‌شود. تعریف فرار مالیاتی برای انواع مالیاتها یکسان است. در فرار مالیاتی، به‌رغم تطبیق فعالیت با قوانین، در اجرای فعالیت یک یا چند ضابطه مصوب مراجع ذیربط به عمد نادیده گرفته می‌شود.

20. tax evasion

21. tax avoidance

۲۲. درباره نظریه، روش‌شناسی برآورد و علل و پیامدهای گریز از مالیات ر.ک:

Vito Tanzi, and Parthasarathi Shome, "A Primer on Tax Evasion", WP/93/21, IMF, March 1993.

۲۳. گروه نویسندگان، «تعاریف، مفاهیم، آثار و پیامدهای پولشویی»، مجلس و پژوهش ۳۷، ویژه‌نامه پولشویی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهار ۱۳۸۲، ص ۴۵.

نمودار شماره (۱): مراحل سه‌گانه پولشویی

